

ANTWERPEN – Romeynsweel

Archeologienota 2017B288 (met beperkte samenstelling) DEEL 2: Verslag van Resultaten

Joris SERGANT

Pieter LALOO

Jasmine CRYNS

Project:

Antwerpen – Romeynsweel

Opdrachtgever:

Nyctea nv
Belliardstraat 3
1040 Brussel
BTW BE 0843.270.785

Uitvoerder:

GHENT ARCHAEOLOGICAL TEAM bvba (GATE)
Joris Sergant, Pieter Laloo

© 2017 - GHENT ARCHAEOLOGICAL TEAM bvba

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt worden onder enige vorm of wijze ook, elektronisch, mechanisch, door fotokopie, zonder toestemming van Ghent Archaeological Team bvba.

Inhoud

INLEIDING	3
HOOFDSTUK 1: BUREAUONDERZOEK	4
1.1. Beschrijvend gedeelte	4
1.1.1. Administratieve gegevens	4
1.1.2. Archeologische voorkennis	8
1.1.3. Onderzoeksopdracht	9
1.1.4. Werkwijze & strategie	13
1.2. Assessmentrapport	13
1.2.1. Gehanteerde assessmentmethoden, -technieken en -criteria	13
1.2.2. Assessment van het projectgebied	14
1.2.3. Datering van het onderzoeksgebied	14
1.2.4. (aard van) potentieel op kennisvermeerdering	16
1.3. Samenvatting	17
1.4. Bibliografie	18
1.5. Bijlagen	19

INLEIDING

Nyctea NV plant de aanleg van een parking, een circulatiezone en een groenzone met inbegrip van een wadi op terreinen gelegen aan Romeynsweel in de haven van Antwerpen. De oppervlakte van de bodemingrepen overschrijden de minimumwaarden die werden opgesteld door het Agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse Overheid. Het projectgebied bevindt zich niet in een vastgestelde archeologische zone, een beschermde archeologische site of binnen gebieden waar geen archeologische erfgoed meer te verwachten valt. Er moet dus conform het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 een archeologisch vooronderzoek worden uitgevoerd en een archeologienota worden opgesteld. GATE werd door de initiatiefnemer aangesteld om deze archeologienota op te maken. Het gaat om een archeologienota op basis van een bureauonderzoek met een advies naar eventueel uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem, werfbegeleiding of vrijgave.

Elke archeologienota, steeds opgebouwd uit drie delen, vormt de eindfase van een traject van archeologisch vooronderzoek, inclusief assessment, en wordt ter bekrachtiging ingediend bij het agentschap Onroerend Erfgoed. De doelstellingen van een archeologienota zijn enerzijds een overzicht te bieden van de resultaten van de uitgevoerde onderzoekshandelingen binnen dit traject en anderzijds een inschatting te geven van de waarde van het aangetroffen archeologisch erfgoed, inclusief een wijze voor de omgang daarmee. Het tweede luik binnen een archeologienota (het Verslag van Resultaten), dat in onderhavige tekst uit de doeken wordt gedaan, beschrijft het uitgevoerde vooronderzoek en biedt inzicht in de uitvoeringswijze en resultaten van het onderzoek en in het wetenschappelijk potentieel en de betekenis van de archeologische waarden.

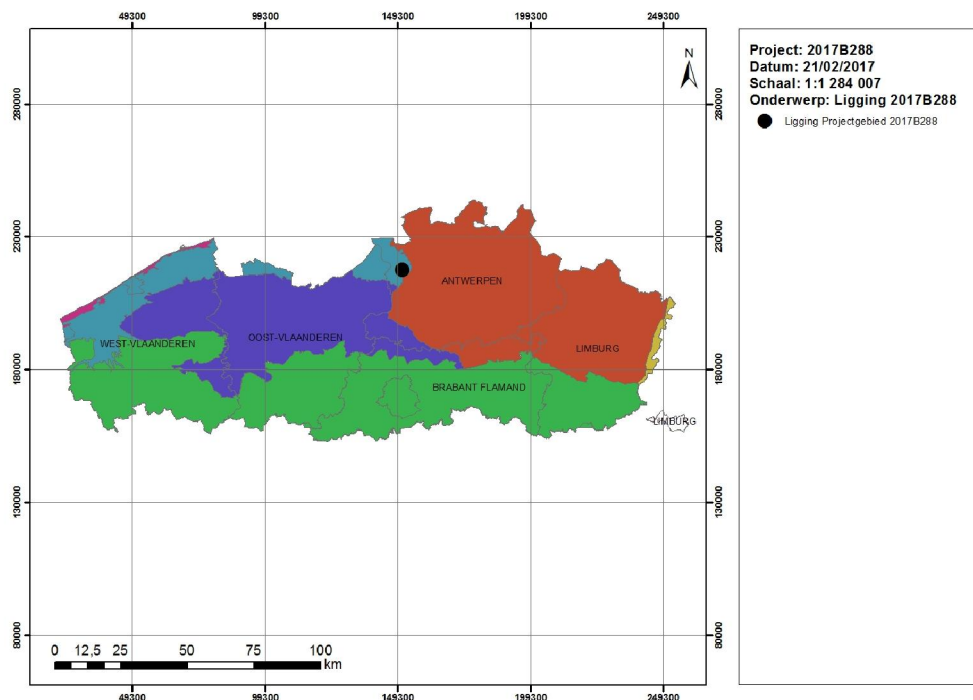
Nieuw in de tweede versie van de CGP, sinds begin 2017 van toepassing, is de mogelijkheid om een '*archeologienota met beperkte samenstelling*' op te maken. Deze mogelijkheid is van toepassing indien met één doorslaggevend argument m.b.t. de landschappelijke ligging, de historische beschrijving of de bespreking van eerder uitgevoerd archeologisch onderzoek, kan aangetoond worden dat geen verdere maatregelen nodig zijn omdat geen archeologisch erfgoed (meer) aanwezig is, de geplande bodemingrepen geen impact hebben op het eventueel aanwezig archeologisch erfgoed of een archeologisch onderzoek op de betrokken terreinen in kwestie nooit zal leiden tot kenniswinst. Deze mogelijkheid is van toepassing op dit project en zal verderop in dit deel beargumenteerd worden.

HOOFDSTUK 1: BUREAUONDERZOEK

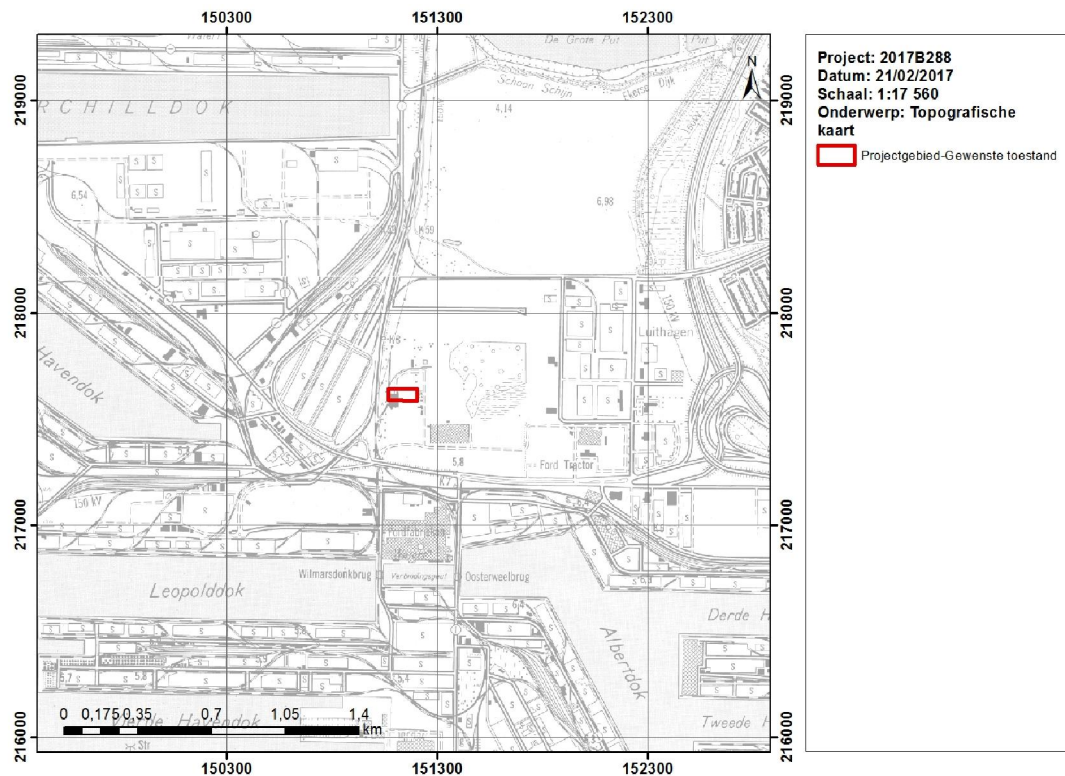
1.1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

1.1.1. Administratieve gegevens

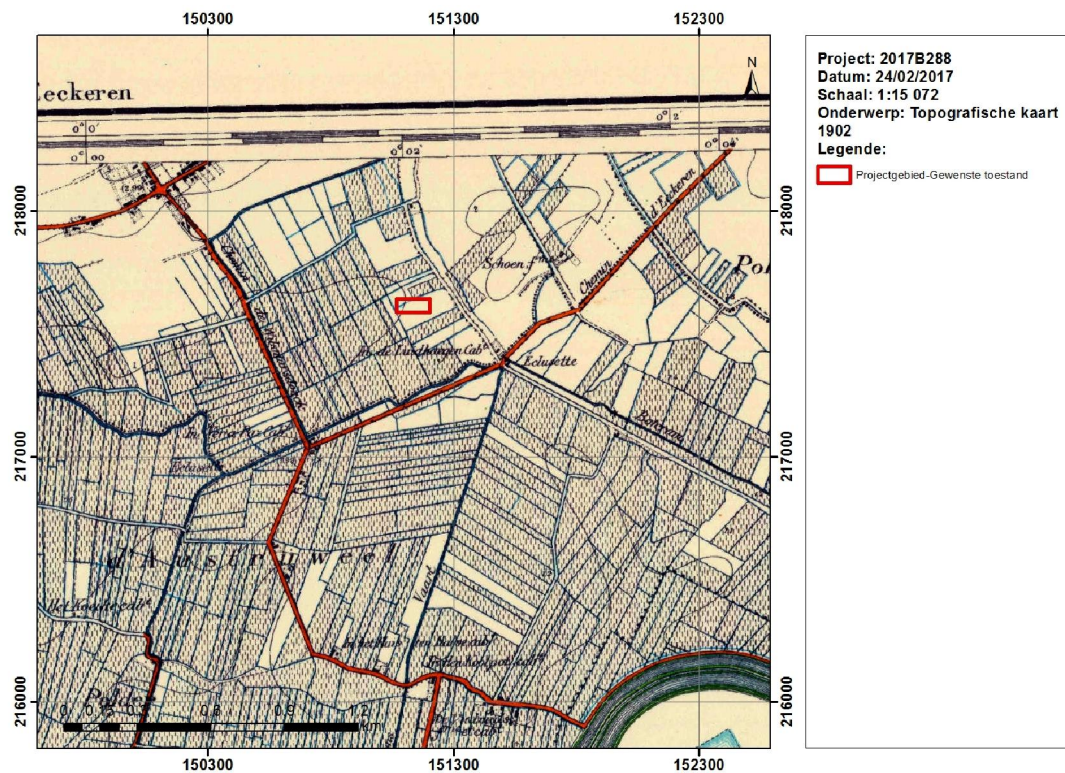
Projectcode	2017B288
Nummer wettelijk depot	n/a
Naam & erkenningsnummer erkende archeoloog	Joris Sergant, OE/ERK/Archeoloog/2015/00075
Bounding box	X1: 151068.005 Y1: 217641.989 X2: 151203.604 Y2: 217642.981 X3: 151068.997 Y3: 217586.426 X4: 151205.258 Y4: 217587.419
Kadastrale gegevens	Antwerpen, 15 ^{de} afdeling, sectie D, perceel 271/07M
Begin- en einddatum bureauonderzoek	21 februari -1 maart 2017
Relevante termen uit de thesauri OE	Bureauonderzoek
Overzichtsplan met afbakening van verstoorde zones	Er zijn in het plangebied geen zones aangeduid als zones waar geen archeologisch erfgoed meer te verwachten valt. Wel is het terrein opgehoogd met ca. 4,5 a 5m.

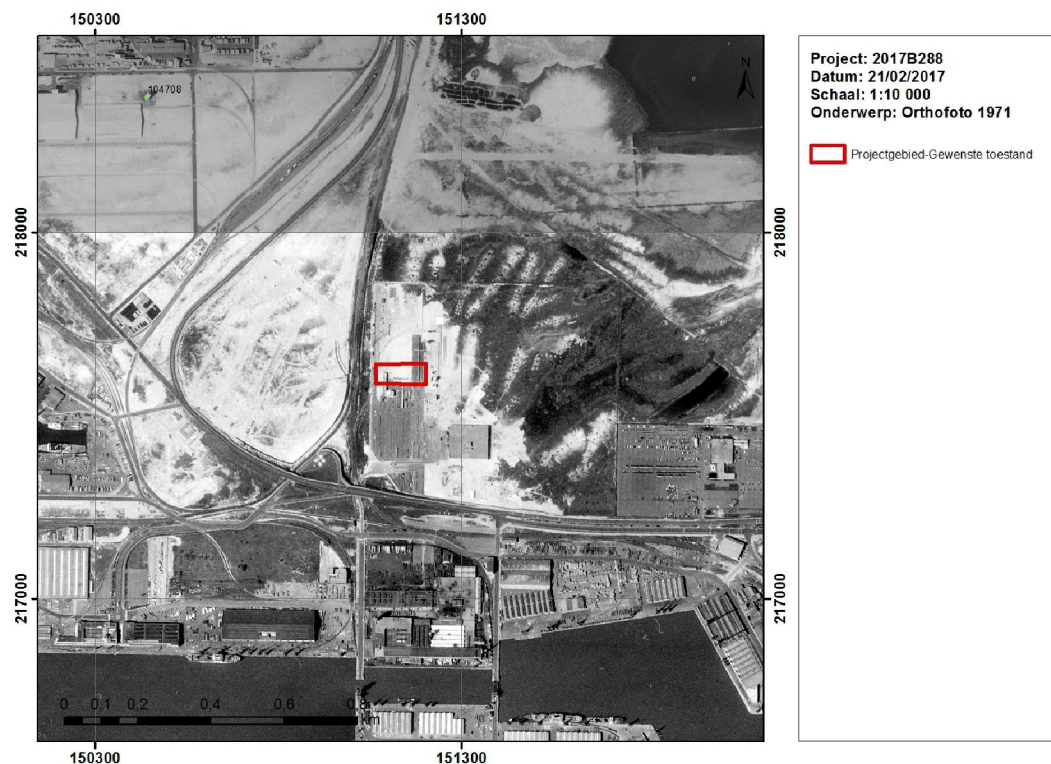
Figuur 2.1: Locatie van het projectgebied ten opzichte van Vlaanderen en de archeoregio's (bron: © Geopunt).

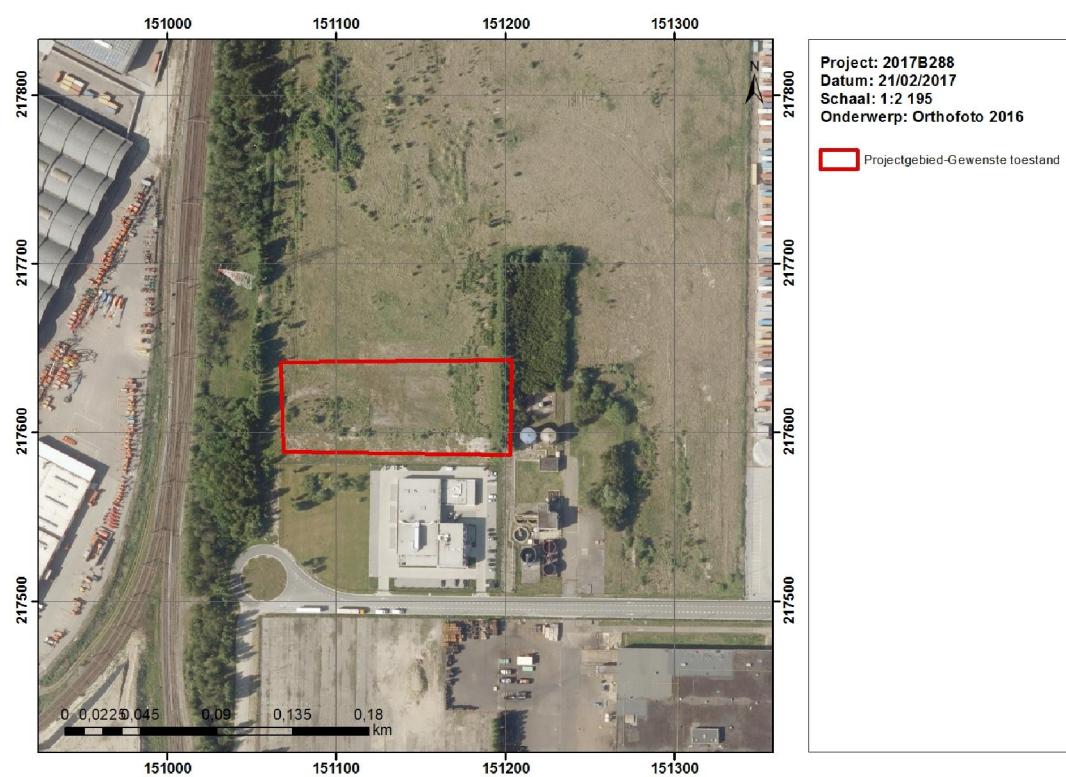
Figuur 2.2a: Locatie van het projectgebied t.o.v. de topografische kaart (recent): overzicht (bron: © Geopunt).

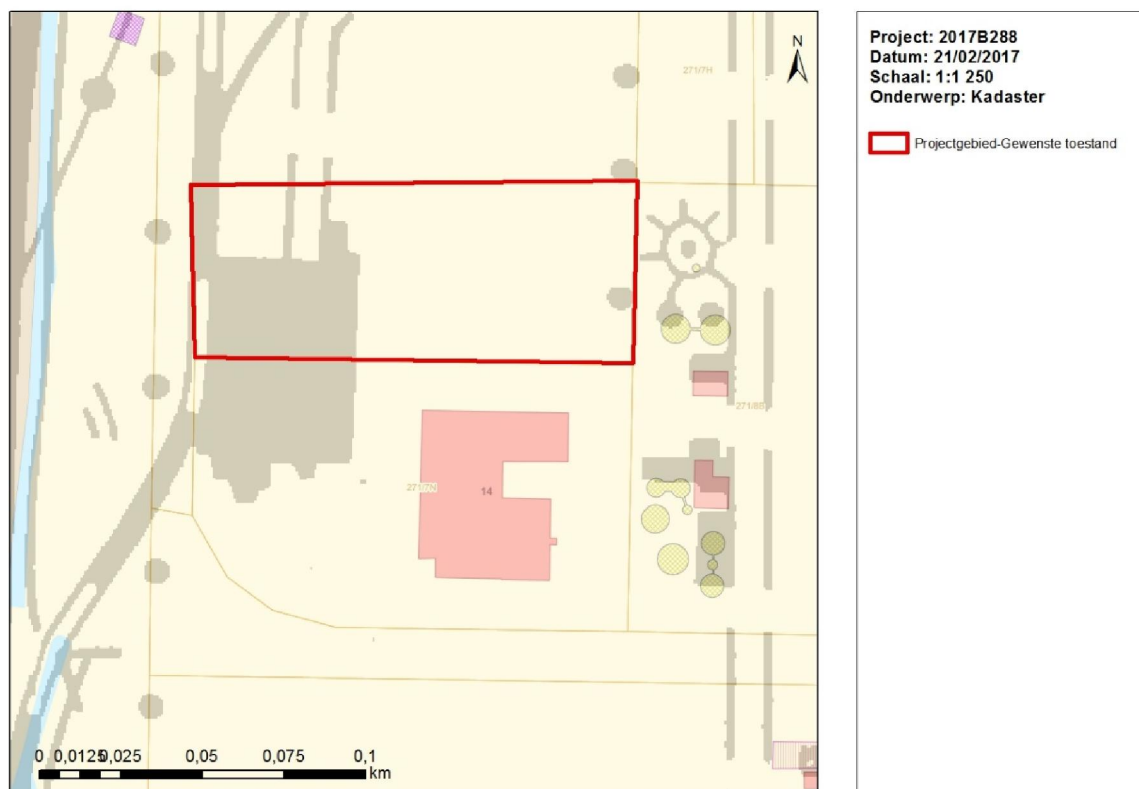
Figuur 2.2b: Locatie van het projectgebied t.o.v. de militaire topografische kaart van 1902: overzicht (bron: © NGI)).

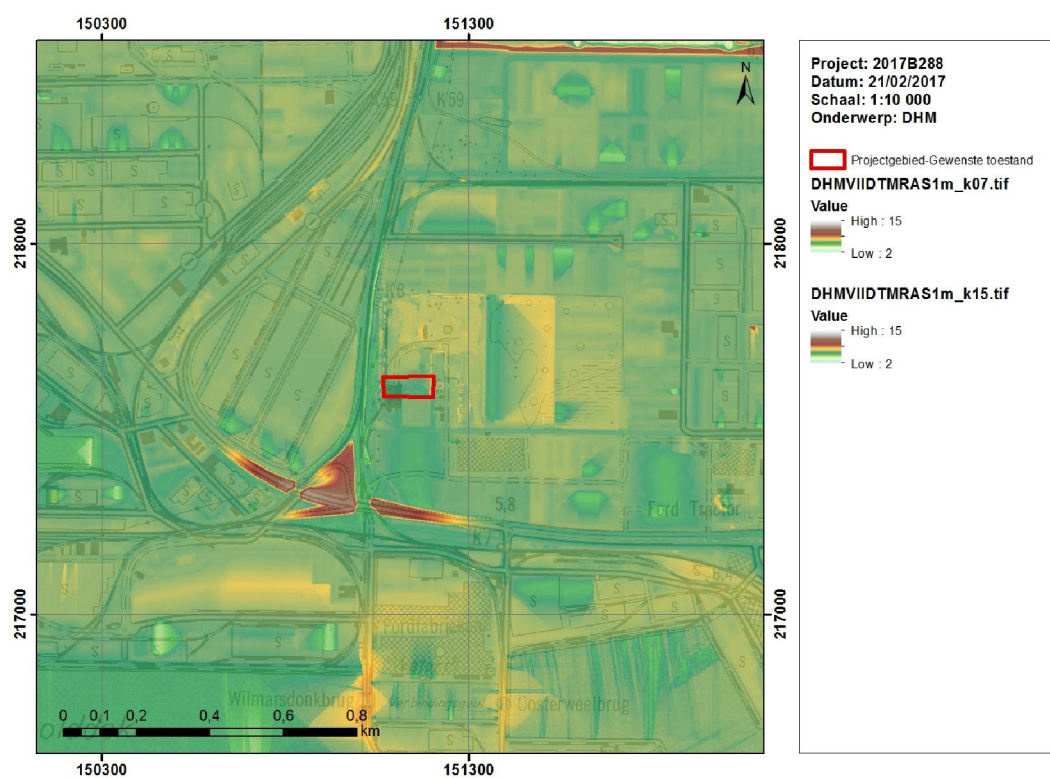
Figuur 2.3a: Locatie van het projectgebied ten opzichte van de orthofoto (1971) (bron: © Geopunt).

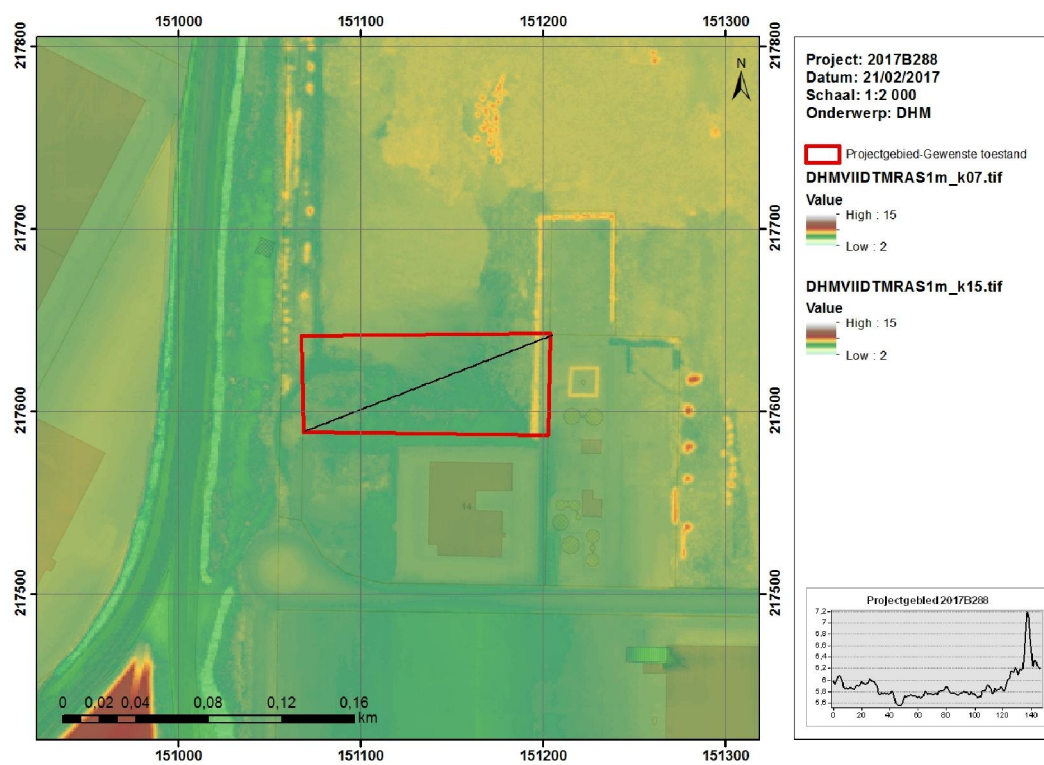
Figuur 2.3b: Locatie van het projectgebied ten opzichte van de orthofoto (2016) (bron: © Geopunt).

Figuur 2.4: Locatie van het projectgebied ten opzichte van de kadasterkaart (bron: © Geopunt).

Figuur 2.5a: DHM van het onderzoeksgebied: overzicht.

Figuur 2.5b: DHM van het onderzoeksgebied: detail; in rechterkolom: hoogte van het terrein in doorsnede.

Het projectgebied met een totale oppervlakte van ca. 0,74 ha situeert zich in Antwerpen zelf, op korte afstand ten west-zuidwesten van het district Ekeren (provincie Antwerpen, fig. 2.2a). Meer specifiek bevindt de onderzoekszone zich ten noorden van de stad Antwerpen ter hoogte van Romeynsweel 14 in een bocht in de Noorderlaan (fig. 2.2). Het projectgebied bevindt zich op opgespoten gronden in eigendom van Nyctea NV (fig. 2.3a en b), ten noorden van een bestaand gebouw en parking en een te bouwen magazijn (opmerking: dit magazijn is niet inbegrepen in onderhavige nota). Kadastraal handelt het om het volgende perceel: Antwerpen, 15de afdeling, sectie D, perceel 271/07M.

1.1.2. Archeologische voorkennis

Binnen het studiegebied zijn geen archeologische vindplaatsen gekend. In de iets ruimere omgeving bevinden zich daarentegen wel een aantal vindplaatsen (zie Hfdst. 1.2.3., p. 14).

1.1.3. **Onderzoeksopdracht**

1.1.3.1. Vraagstelling

Het doel van de bureaustudie, dewelke een verplichte eerste fase vormt binnen een archeologisch vooronderzoek, is te komen tot een inschatting van het archeologisch potentieel binnen het projectgebied op basis van een cartografisch en literatuuronderzoek, waarbij rekening wordt gehouden met de landschappelijke, archeologische en historische contexten. Specifieke vraagstellingen zijn:

- Wat zijn de geplande bodemingrepen?
- Heeft het projectgebied een archeologisch potentieel?
- Is er sprake van verstoring van dit potentieel? Zo ja, in welke mate?
- Vormen de geplande ingrepen een bedreiging voor het archeologisch potentieel?
- Welke aspecten verdienen aandacht bij eventueel archeologisch vervolgonderzoek?

1.1.3.2. Randvoorwaarden

Het archeologisch potentieel interessante niveau ligt afgedekt onder meer dan 4m opgespoten sediment. De diepte van de hieronder beschreven werken zal bepalen of archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk is of niet.

1.1.3.3. Beschrijving van de door de initiatiefnemer geplande werken en bodemingrepen

Het project van Nyctea nv ter hoogte van het Romeynsweel in Antwerpen omvat volgende werken:

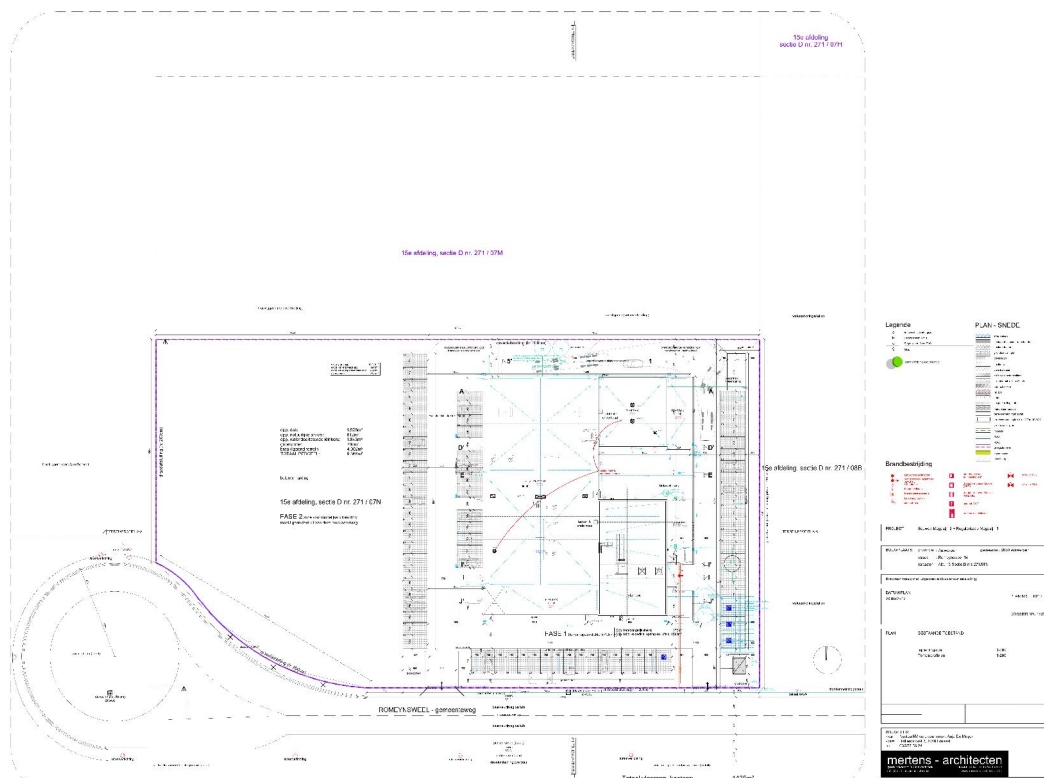
- Het afgraven van het sediment bovenop de bestaande begraven asfaltverharding (thv de toekomstige parking+circulatiezone)
- Het aanvullen van het uitgegraven gedeelte met steenslag
- De aanleg van een parking in het oosten van het projectgebied (3741 m²) in klinkers
- De aanleg van een circulatiezone in asfalt (631 m²)
- De aanleg van een onverharde groenzone (2742 m²) met inbegrip van een wadi dewelke zal uitgegraven worden (0-90cm)

Hierna volg een overzicht van alle werkzaamheden, waarbij de exacte locatie en de impact op de bodem wordt behandeld. Op figuur 2.4 (cf. supra) is de locatie van de verschillende werken schematisch aangeduid.

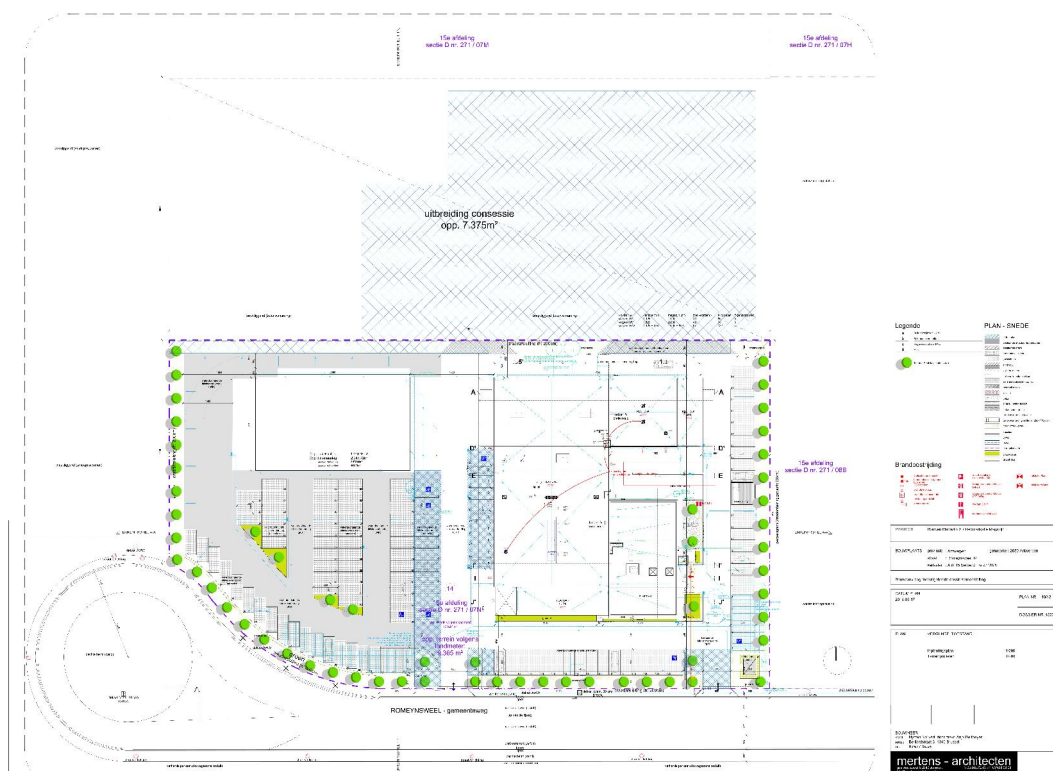
De hoofdingreep omvat de **aanleg van een parking** (3741 m²). Vooraleer deze kan aangelegd worden, dient eerst 50 cm sediment te worden verwijderd. Recent werden immers een tiental putten aangelegd (mededeling Architecten Mertens) waaruit gebleken is dat zich op 50 cm diepte een asfaltverharding bevindt van ca. 10 cm dikte die rechtstreeks op de zandige sedimenten van de opspuiting werd aangelegd. Het doel is dit bovenliggende pakket te vervangen door een pakket steenslag van gelijkaardige dikte waarop de nieuwe parking, bestaande uit grijze en zwarte waterdoorlatende klinkers, kan worden aangelegd.

Een gelijkaardige werkwijze zal worden toegepast ter hoogte van de toekomstige **circulatiezone** (631 m²) gelegen onmiddellijk ten westen van de toekomstige parking: ook hier zal het 50 cm dikke pakket dat zich bovenop de oude, afgedekte asfaltlaag bevindt, worden vervangen door steenslag. In tegenstelling tot bij de toekomstige parking zal bovenop deze steenslag een asfaltlaag worden aangelegd.

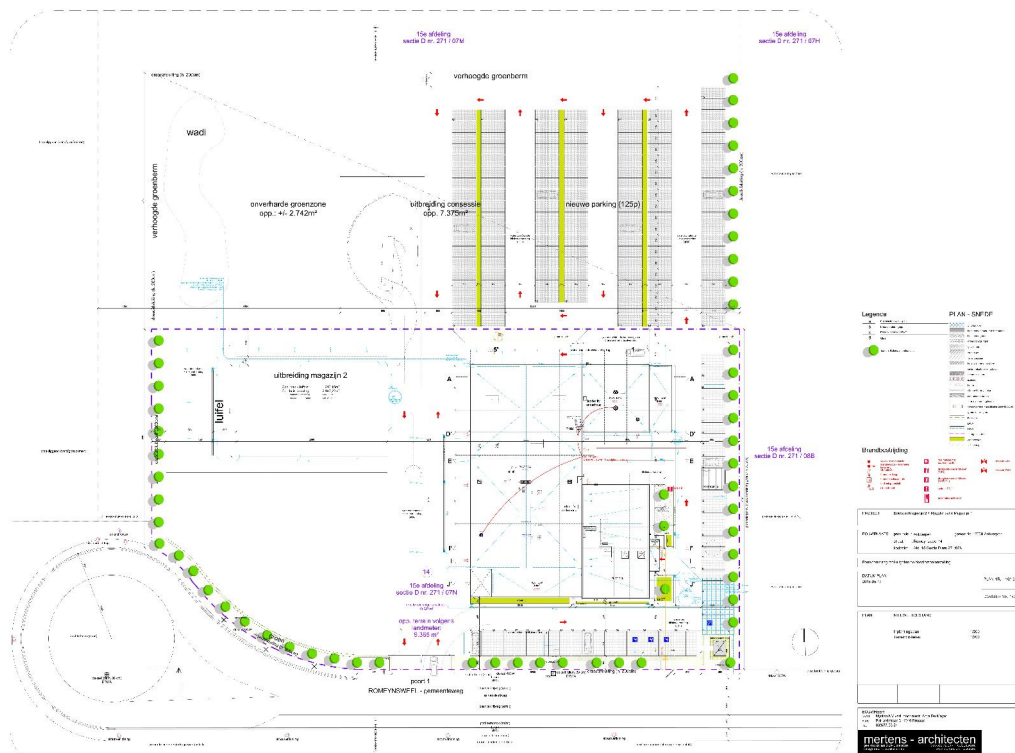
Voor de aanleg van de **groenzone** (2742 m²) (gelegen ten noorden en ten westen van de toekomstige circulatiezone) zal het terrein lichtjes worden opgehoogd en vervolgens ingezaaid met gras. De wadi (425 m²) in het westen van de groenzone zal zachthellend worden uitgegraven en in de centrale as maximaal 90 cm diep zijn.

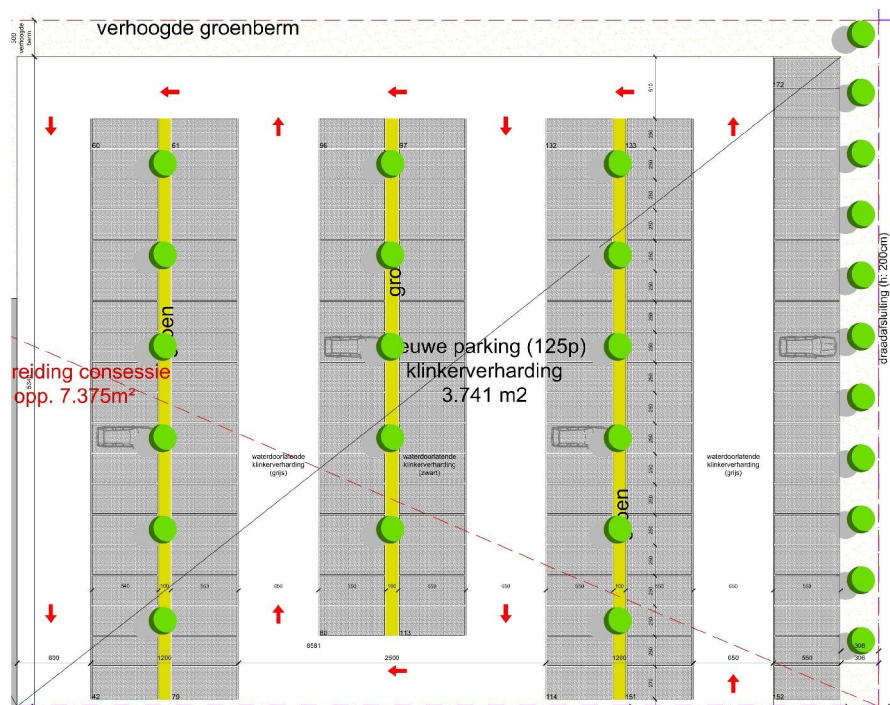
Figuur 2.6a: Plan bestaande toestand onderzoeksgebied (bron: Mertens Architecten)).

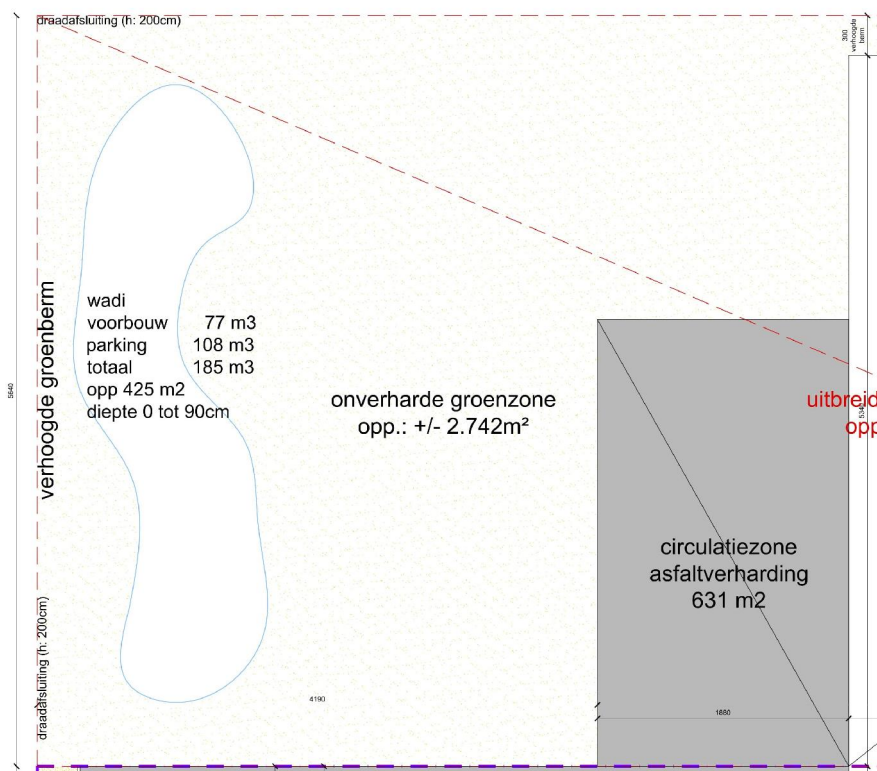
Figuur 2.6b: Plan vergunde toestand onderzoeksgebied (bron: © Mertens Architecten).

Figuur 2.6c: Plan gewenste toestand onderzoeksgebied (bron: © Mertens Architecten).

Figuur 2.6d: Ontwerpplan parking: detail (bron: © Mertens Architecten).

Figuur 2.6e: Ontwerpplan groenzone en circulatiezone: detail (bron: © Mertens Architecten).

1.1.4. Werkwijze & strategie

Nyctea nv plant de aanleg van een parking in klinkers, een circulatiezone in asfalt en een onverharde groenzone met inbegrip van een wadi (zie fig. 2.5d en e). De oppervlakte van de percelen en de bodemingrepen overschrijden de drempelwaarden die opgenomen zijn in het Onroerenderfgoeddecreet. Het projectgebied bevindt zich overigens niet in een vastgestelde archeologische zone, een beschermde archeologische site of binnen gebieden waar geen archeologische erfgoed meer te verwachten valt (GGA). Hierdoor moet een archeologienota worden opgesteld. Deze archeologienota betreft een archeologienota op basis van een bureauonderzoek en werd uitgevoerd onder het toezicht van een erkend archeoloog.

De aard van de werken werd daartoe afgewogen tegen de voorhanden zijnde gegevens relevant voor het projectgebied op landschappelijk, historisch-cartografisch en archeologisch vlak. Alle data wordt dusdanig geïmporteerd in de vorm van GIS-lagen en geprojecteerd ten opzichte van de aan te leggen parking en groenzone. De nota beschrijft de resultaten uit het op deze manier samenbrengen van gegevens aan de hand van kaart- en fotomateriaal.

De nota werd digitaal opgemaakt middels Office- en Adobe-software. Het bijhorend kaartmateriaal werd aangemaakt in een GIS-omgeving. In die GIS werden de ontwerpplannen ingeladen en geprojecteerd ten opzichte van diverse kaartlagen die raadpleegbaar zijn op www.geopunt.be, www.dov.vlaanderen.be,

www.geo.onroerenderfgoed.be, www.cartesius.be en de website van de centraal archeologische inventaris (CAI) ¹. De geraadpleegde literatuur, de digitale bronnen en het kaartmateriaal zijn te vinden in de bijlage.

1.2. ASSESSMENTRAPPORT

1.2.1. Gehanteerde assessmentmethoden, -technieken en -criteria

De bureaustudie, die het projectgebied in een landschappelijk, historisch en archeologisch kader plaatst, rekening houdend met de geplande ingrepen, maakt gebruik van tekstuele en cartografische datasets. Uitgangspunt is het ontwerpplan met informatie over de geplande bodemingrepen, verkregen van de initiatiefnemer. Deze informatie wordt in de eerste plaats geprojecteerd op bodemkundige en geologische kaarten. Vervolgens worden historische kaarten en de Centraal Archeologische Inventaris (CAI) en archeologische literatuur onder de loep genomen om een overzicht te bieden van de gekende archeologische waarden in en nabij het projectgebied.

1.2.2. Assessment van het projectgebied

Zoals in de inleiding werd aangehaald, wordt voor het projectgebied geopteerd om een **nota** op te maken **met beperkte samenstelling** conform de Code van Goede Praktijk (paragraaf 12.5.3.3.). De reden hiervoor wordt hierna behandeld.

1. De geplande bodemingrepen zullen nooit impact hebben op het eventueel aanwezig archeologisch erfgoed

In de jaren '60 werd het originele terrein immers opgespoten van 1 à 1,5 m TAW (zie fig. 2.2b) naar het huidige 5,55 à 6,10 m TAW (zie fig. 2.5a en b)) waardoor de originele sedimenten afgedekt zijn met een meer dan 4 m dik pakket. Op de topografische kaart

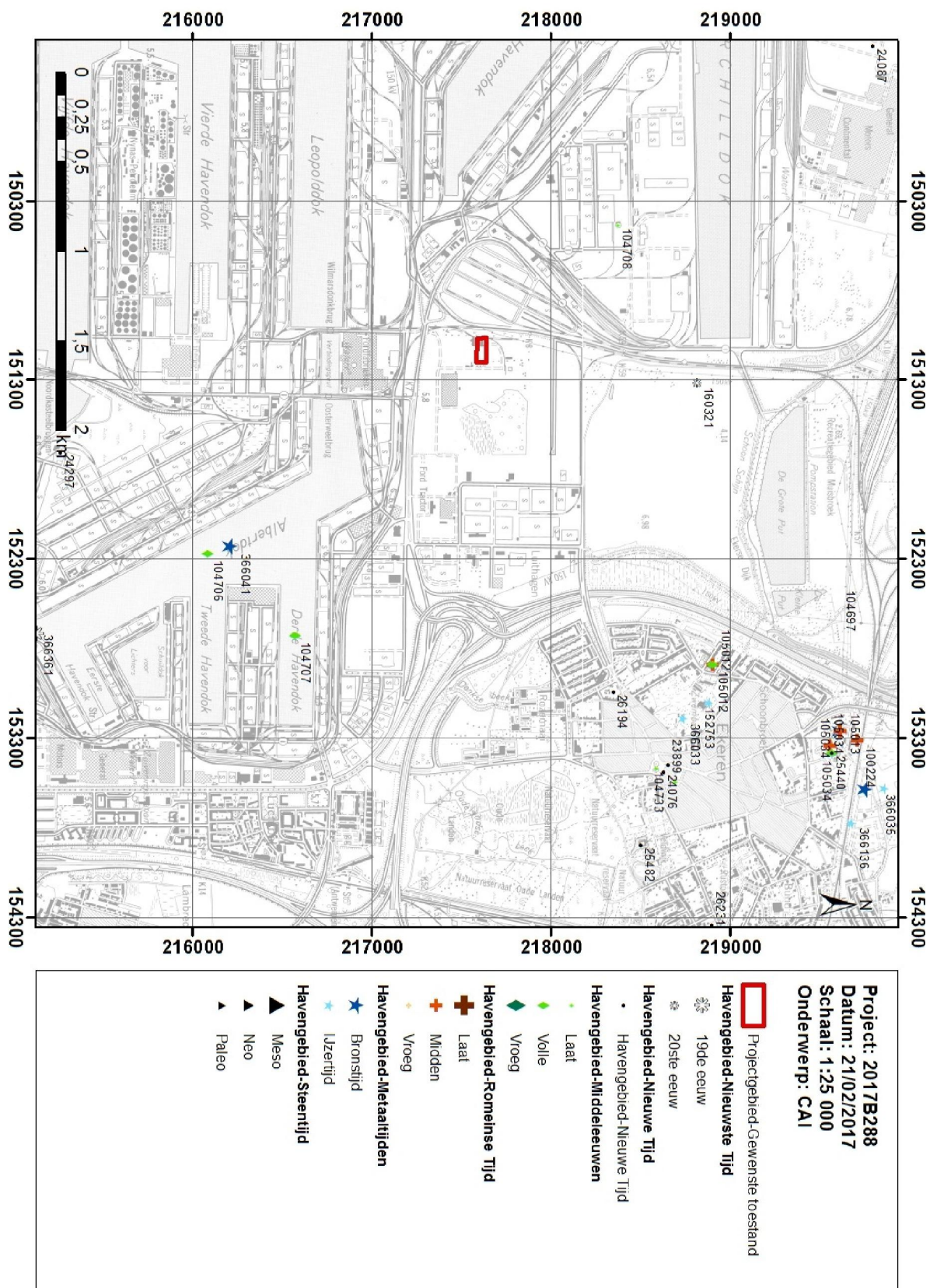
¹ De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen. De aan- of afwezigheid van archeologische sporen dient met verder archeologisch onderzoek vastgesteld te worden

1:20.000 van 1902 is te zien dat het onderzoeksgebied, gesitueerd ten zuidoosten van het verdwenen dorp Wilmarsdonck (zie cartesius.be – auteursrechterlijk beschermde kaart), zich op landbouwgrond bevindt met een hoogte van ca. 2 m AW. De orthofoto van 1971 (fig. 2.3a) toont het reeds opgespoten onderzoeksgebied waarop een verharde zone en enkele magazijnen werden aangelegd. De hoogte van het huidige maaiveld van het onderzoeksgebied bedraagt 6,8m TAW. **Dit maakt dat de onderzoekszone tussen 4 en 5m werd opgehoogd.**

Gezien de geplande graafwerkzaamheden, zijnde de aanleg van de parking/circulatiezone en de wadi, niet dieper gaan dan respectievelijk 50 en 90 cm onder het huidige maaiveld, is er **geen enkele kans dat het potentieel aanwezige onroerende erfgoed geraakt wordt.**

1.2.3. Datering van het onderzoeksgebied

Er zijn geen directe indicaties voor een datering van het onderzoeksgebied gezien de beperkte aanwezigheid van archeologische vindplaatsen in de onmiddellijke nabijheid. In de iets

Figuur 2.7: Locatie van het projectgebied op de topografische kaart met aanduiding van de CAI - vindplaatsen (bron: © Geopunt).

ruimere omgeving werden wel een aantal archeologische vondsten verricht of structuren/gebouwen geattesteerd. Hieronder volgt een kort overzicht.

In 1904 werden bij havenuitbreidingswerken ter hoogte van het huidige Albertdok vier gepolijste bijlen aangetroffen (periode neolithicum-metaaltijden) (Warmenbol 1987).

Op de site Ekeren 'De Schinde' (Schrijvers 2011) werd een IJzertijd nederzetting (CAI nr. 152753) opgegraven en te Ekeren 'Schoonbroek-Leerwijk' (Ibens 1977) werden tijdens een noodinterventie naast een losse aardewerkvondst uit de IJzertijd (CAI nr. 366033) ook een afvalkuil en paalkuilen uit de midden-Romeinse tijd (CAI nr. 105012) geattesteerd.

Bij de aanleg van respectievelijk het huidige Derde Havendok en het Albert I-dok in 1910-1911 werden twee boomstamkano's aangetroffen (respectievelijk CAI nr. 104707 en 104706) (Bauwens-Lesenne 1965). Lange tijd werd aangenomen dat het ging om ijzertijdvaartuigen; recente ¹⁴C-dateringen hebben echter aangetoond dat het kano's uit de volle middeleeuwen zijn.

In de nabijheid van het onderzoeksgebied zijn twee kerken gelegen. Het betreft de laatmiddeleeuwse Sint-Lambertuskerk (CAI nr. 104733) (Kennes, Plomteux & Steyaert 1992, 293) en de eveneens laat-middeleeuwse kerk van Wilmarsdonk (CAI nr. 104708) (Kennes, Plomteux & Steyaert 1992, 25). Van deze laatste bleef enkel maar de toren gespaard. De rest van de kerk werd afgebroken net zoals de rest van het dorp bij de uitbreiding van de haven.

Tenslotte werden op ca. 1 km ten noord-noordoosten van het onderzoeksgebied WO I-linies (CAI nr. 160321) (Stichelbaut 2008) gefotografeerd door Zimmermann op 14 januari 1918.

Bovenstaand overzicht geeft aan dat in de Scheldevallei – en dus ook ter hoogte van de onderzoekszone - artefacten/sites uit alle periodes kunnen worden aangetroffen. Gezien een riviervallei een dynamisch milieu is, is de kans bovendien reëel dat deze afgedekt zijn door alluviale sedimenten en bijgevolg goed bewaard zijn.

1.2.4. (Aard van) potentieel op kennisvermeerdering

Zoals beschreven in paragraaf 1.2.2. dient het **potentieel tot kennisvermeerdering als onbestaande te worden ingeschat** gezien de grote diepte waarop de originele bodemopbouw zich bevindt (bedolven onder opgespoten sediment) en de - qua diepte - geringe impact van de werkzaamheden. Verder archeologisch onderzoek is daarom niet aangewezen.

1.3. SAMENVATTING

Nyctea nv plant de aanleg van een parking in klinkers, een circulatiezone in asfalt en een onverharde groenzone met inbegrip van een wadi (zie fig. 2.5d en e). Conform het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 moet hiervoor een archeologisch vooronderzoek worden uitgevoerd dat resulteert in een archeologienota. GATE werd aangesteld om dit onderzoek uit te voeren. Op basis van de actuele toestand van het projectgebied (i.e. een meer dan 4 m hoog opgespoten terrein) kan ervan uitgegaan worden dat de geplande werkzaamheden niet door het aanwezige ophogingspakket zullen gaan. Hierdoor wordt geargumenteed dat bijkomend archeologisch vervolgonderzoek geen nuttige kenniswinst zal opleveren en werd een archeologienota opgemaakt met beperkte samenstelling.

1.4. BIBLIOGRAFIE

- Bauwens-Lesenne M., 1965. *Bibliografisch Repertorium der Oudheidkundige vondsten in de provincie Antwerpen (Vanaf de vroegste tijden tot de Noormannen)*, Oudheidkundige Repertoria, Reeks A: Bibliografische repertoria VI, 17.
- Ibens W., 1977. Ekeren (Antw.): Gallo-Romeinse nederzetting, *Archeologie* 1977/1, 15.
- Kennes H., Plomteux G. & Steyaert R. met medewerking van Wylleman L. & Himler A., 1992. Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Stad Antwerpen, Fusiegemeenten, Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen 3ND, Brussel - Turnhout.
- Schryvers A., 2011. Gegevens archeologisch onderzoek in Antwerpen voor CAI.
- Stichelbaut B., 2008. The Brialmont fortifications revisited. An Aerial photographic study of the Zimmermann-collection, UGent Archaeological Reports, 12, Gent.
- Warmenbol E., 1987. Het Neolithicum in het Antwerpse. Bijlen en pijlen, geslepen en geslagen, in: Warmenbol E., 1987. *Het ontstaan van Antwerpen. Feiten en Fabels*, Antwerpen, 33-46.

Websites

- www.geopunt.be
- www.dov.vlaanderen.be
- <https://geo.onroenderfgoed.be>
- <https://cai.onroenderfgoed.be>

1.5. BIJLAGEN

FIGUUR	OMSCHRIJVING	BRON
2.1.	Locatie van het projectgebied ten opzichte van Vlaanderen en de archeoregio's	Geopunt
2.2a en b	Locatie van het projectgebied ten opzichte van de topografische kaart (huidige en 1902)	NGI
2.3a en b	Locatie van het projectgebied ten opzichte van de orthofoto 1971 en 2016	Geopunt
2.4	Locatie van het projectgebied ten opzichte van de kadasterkaart	Geopunt
2.5a en b	DHM van het onderzoeksgebied: overzicht en detail	
2.6a-e	Ontwerpplan bestaande, vergunde en gewenste toestand en details	Mertens Architecten
2.7	Topokaart met aanduiding vindplaatsen CAI	Geopunt